

A GLOBÁLIS HADIIPAR. A BÉKE BIZTOSÍTÉKA, VAGY FARKAS BÁRÁNYBŐRBEN?

Rezümé:

A világbéke iránti természetes vágy által inspirálva, hadmérnöki tudásomra alapozva a cikkben általánosan áttekintő, rövid bepillantást kívánok nyújtani a globális hadiipar és annak felvevő piaca volumenéről, befolyásoló tényezőiről, tendenciáiról, a nemzetközi fegyverzetellenőrzés eredményeiről az elmúlt 20–25 év tekintetében. Teszem ezt azért, hogy a témában rendelkezésre álló alapadatok, információk egyfajta tudományos igényű átfogó szemléletével, segítséget nyújtsak a cikk címének olvasó általi értelmezéséhez, valamint a bevezető kérdésnek a megválaszolásához. Mindazonáltal a területre mindig is jellemző, nehezen beszerezhető, többé-kevésbé megbízható információk – lehetőség szerint – szakszerű gyűjtésének egy lehetséges módszerét is bemutatom.

Kulcsszavak:

hadiipar; fegyverkereskedelem; fegyverzetellenőrzés, leszerelés.

GLOBAL DEFENSE INDUSTRY, THE GUARANTEE OF PEACE OR WOLF IN SHEEP'S CLOTHING

Abstract:

Inspired by the natural desire for world peace and based on my knowledge of military engineering, I intend to present a short, general insight about the volume, influencing factors and trends of the global military industry and its market as well as recent results of international arms control over the past 20–25 years in this article. I do this in order to assign the interpretation of article to the reader using a kind of comprehensive scientific approach from the available basic data and information as well as to give help to answer the question of introduction. Nevertheless a possible collection method of specific information is also presented in a professional way, despite of the typically more or less reliable and difficultly obtained information of defense industrial area.

Keywords:

defense/military industry; arms trade; arms control; disarmament.

Vajon miért fegyverkeznek az emberiség? A kérdés sokaknak laikusnak tűnhet, ám még manapság sem egységesen értelmezett filozófiai, politológiai, szociológiai és pszichológiai fogalomköröket, tág fogalmakat rejt magában (l. emberi természet; szabadság; hatalom). Az emberiség – magában hordozott pozitív és negatív jellemzőinél fogva – régóta küzd önmagával. Ez a küzdelem napjainkban – köszönhetően a viszonylag objektív társadalmi elvárásoknak és szabályoknak, valamint az információs forradalomnak is – egyre kézzelfoghatóbb pozitív tettekben nyilvánul meg. A társadalom egyre tudatosabban, szervezettebben száll szembe az önmaga által okozott, saját maga biztonságát veszélyeztető globális és regionális tényezőkkel (l. társadalmi, politikai, gazdasági, védelmi, szociális, humanitárius, környezeti stb. problémák), amelyek kiemelt prioritást kapnak a nemzetközi és a nemzeti biztonsági stratégiai célkitűzései között. Az említett problémák elleni küzdelmet napjaink médiájának állandóan jelenlévő témájaként említhetjük, amely

általában a népegészségügyi, békeművelti, terrorelhárító, katasztrófavédelmi és információvédelmi megelőző és következmény-elhárító tevékenységeket jelenti.

Egy állam biztonsági stratégiájában megjelenő katonai stratégia kiemelten fontos részét képezi a haderőfejlesztés, ezen belül a hadfelszerelés beszerzése, korszerűsítése is. Ezt – a katonai igények – mellett több fontos tényező figyelembevételével (nemzetközi fegyverzetkorlátozási direktívák, különféle szövetségi elvárások, nemzetgazdasági és környezetvédelmi szempontok stb.), amelyeket a hadiipar hivatott megfelelően biztosítani. A társadalomnak önnön biztonsága garantálása mellett kötelessége a fegyverkezés mértékének csökkentése is, mégpedig saját általános elvárásainak és törvényeinek megfelelően. Erre az egyik legközismertebb példa az atombomba alkotóinak mozgalmat indító kezdeményezése a tudományos-technikai vívmányok békés célú alkalmazása érdekében.

A jelen cikkben a védelmi vagy hadiipari ág¹ (szűkebben a fegyveripari ágazat) globális alapjellemzőit, befolyásoló tényezőit szeretném egyfajta nézőpontból bemutatni. A téma iránt érdeklődők csak ritkán találkozhatnak ilyen átfogó megközelítéssel, és többnyire csak a részterületeken megjelenő elemzésekből levont következtetések alapján tudnak (esetlegesen) választ adni a bevezetőben említett, egyszerűnek tűnő kérdésére.

Földünk népességi és gazdasági alapadatai

A nemzetközi és a nemzeti politika mozgatórugói igen szerteágazóak, így azok elemzése is igen bonyolult. A bevezetőben említett problémára adandó válasz átfogó szemléletű kialakításához, a lehetséges ok-okozati összefüggések felismeréséhez kiindulási alapot adhatnak a Föld népességének, gazdaságának mutatói is.² Lássuk a számokat!

Népesség

Kontinens	Független országok száma	Terület (km ²)	Lakosságszám	Népsűrűség (fő/km ²)	GDP USD/fő
Európa	44	10 395 504	740 794 000	71	17 000
Ázsia	46	31 027 230	4 265 251 000	137	4 500
Afrika	53	30 368 609	1 099 181 000	36	2 000
Észak-Amerika	23	24 506 524	551 674 000	23	25 263
Dél-Amerika	12	17 846 954	402 047 000	23	7 300
Ausztrália és Óceánia	15	8 428 702	36 271 000	4	22 647
Antarktisz	0	13 200 000	0	0	0
Összesen	193	125 378 019	7 095 218 000	57	7 692

1. ábra
Kontinentális alapadatok
(USA Központi Hírszerzési Hivatalának [CIA] 2013. július havi adatai alapján a szerző saját összeállítása)

¹ A hadi-, illetve védelmi ipari fogalmakat nem kizárólagosan, hanem egymás szinonimájaként használja a hivatalos szakmai nyelvezet (az 1990-es évek közepén, angol nyelvterületről átvett köztudatba került „védelempolitika” kifejezés közvetlen járulékeként).

² Az USA Központi Hírszerzési Hivatal (Central Intelligence Agency – CIA) 2013. július havi adatai. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/xx.html> (Letöltve: 2013.10. 27.)

A Föld népessége – egy 2013. júliusi becslés szerint – 7 095 217 980 fő. Naponta 367 200 ember születik és 154 080 hal meg, tehát a lakosság naponkénti növekedése 213 120 ember.

A Föld népességének nem és életkor szerinti megoszlása:

- 0–14 éves (fiú: 953 496 513; lány: 890 372 474). Együttesen: 26,0 %.
- 15–24 éves (férfi: 614 574 389; nő: 579 810 490). Együttesen: 16,8%.
- 25–54 éves (férfi: 1 454 831 900; nő: 1 426 721 773).Együttesen: 40,6%.
- 55–64 éves (férfi: 291 435 881; nő: 305 185 398). Együttesen: 8,4%.
- 65 éves feletti (férfi: 257 035 416; nő: 321 753 746). Együttesen: 8,2%.

GDP-adatok³

A Föld 10 legnépesebb országa (millió fő):

1. Kína: 1 349,59;
2. India: 1 220,80;
3. Egyesült Államok: 316,67;
4. Indonézia: 251,16;
5. Brazília: 201,01;
6. Pakisztán: 193,24;
7. Nigéria: 174,51;
8. Banglades: 163,65;
9. Oroszország: 142,50.
10. Japán: 127,25

A GDP termelői összetevői:

- szolgáltató ipar: 63,4 %;
- ipar: 30,7 %;
- mezőgazdaság: 5,9 %.

A GDP felhasználói összetevők:

- lakossági fogyasztás: 62 %;
- állami kiadások: 18,5 %;
- befektetési tőke: 19,4 %;
- befektetési készletek: 0,5%;
- export: 29,3 %;
- import: -29,7 %.

A Föld GDP-jének valós növekedési rátája:

- 2012: 3 %,
- 2011: 3,8 %,
- 2010: 5,1 %.

Katonai kiadások

173 ország katonai kiadásainak átlaga: a GDP 2,1%-a (2012-es becslés). Megjegyzendő, hogy a 193 országból 173 (89,6%) rendelkezik katonai költségvetéssel.

---

³ Bruttó hazai termék (Gross Domestic Product – GDP). Nemzetközi viszonylatban általában a nominális GDP-mutató pénzben (USD) kifejezett értékét használják.

A hadiipar nemzetközi és hazai szabályozása, felügyelete

Elgondolkodtató tény, hogy jelenleg a hadiipar előállítói és kereskedelmi tevékenységeinek szabályozása, felügyelete alapvetően az egyes államok szuverén jog- és hatáskörébe tartozik. Ezek a tevékenységek az általuk is elfogadott, különféle harceszközökre és harcanyagtípusokra vonatkozó nemzetközi, szövetségi, regionális, és kétoldalú egyezmények, megállapodások, szerződések és elvek betartása mellett történik. A kötelezettségek betartásának ellenőrzését, igazolását (verifikáció) az egyezményekben meghatározott, többnyire nemzetközi szervezet végzi. Mindezek mellett a biztonság növelésének további fontos bizalomerősítő tényezőiként vehetőek számításba, a számos tagországot magukba foglaló, különféle kategóriákba eső fegyverek exportját ellenőrző önkéntes szervezetek (például a Zanger Bizottság, a Nukleáris Szállítók Csoportja, a Rakétatechnológiai Ellenőrzési Rendszer, a Wassenaari Megállapodás).

A fegyverzetellenőrzés fogalmkörébe tartozó főbb törekvések:⁴

- a háború kitörése kockázatának csökkentése;
- az emberi és anyagi veszteségek csökkentése a kitört fegyveres konfliktusokban;
- bizonyos katonai műveletek megakadályozása, fegyveres erők telepítésének tilalma;
- bizalomerősítés és bizalomépítés, fenyegetettség csökkentése;
- a globális- és regionális fegyverkezési verseny csillapítása, megállítása;
- új fegyverfajták, harci módszerek kifejlesztésének gátolása, megakadályozása;
- bizonyos fegyverkategóriák alkalmazásának felfüggesztése, korlátozása, csökkentése, vagy felszámolása;
- bizonyos fegyverekkel való kísérletezés korlátozása;
- bizonyos fegyverek, harci módszerek alkalmazásának tilalma;
- katonailag fontos eszközök, anyagok, berendezések, technológiák stb. átadásának tilalma.

A teljes leszerelést, – mint végső, de egyelőre beláthatatlan teljesíthetőségi idejű célkitűzést – több olyan nemzetközi dokumentum is említi, amelyre az adott megállapodás is törekszik, és amelyhez korlátozásaival jelentős mértékben hozzá is járul. Mindazonáltal a fent említett célkitűzésekből is kitűnik, hogy a jelenlegi nemzetközi szabályozások főként a védelmi szektor katonai alkalmazói oldalát, azaz a közvetlenül érintett végfelhasználót célozzák meg. Ezáltal közvetetten az előállító hadiipari oldal is kényszeríthető termelése volumenének és profiljainak csökkentésére.

A békefolyamat tekintetében alaposan megkésett, de mégis kiemelkedően fontos esemény, hogy 2013. június 3-án az ENSZ 193 tagállamából 67 aláírta a világ első, a hagyományos fegyverek külkereskedelmére vonatkozó nemzetközi egyezményét (Arms Trade Treaty – ATT).⁵ Az egyezmény kiterjed a harckocsik, a páncélozott harcjárművek, a nagy kaliberű tüzérségi rendszerek, a harci repülőgépek, a harci

⁴ N. Rózsa Erzsébet – Péczeli Anna: Egy békésebb világ eszközei. Fegyverzetellenőrzés, leszerelés és non-prolifерáció. Budapest, 2013. Osiris Kiadó, pp. 15–16. ISBN 978 963 389 949 9.

⁵ Forrás: ENSZ honlap (<http://disarmament.un.org/treaties/t/att> [2013. októberi adat, letöltve: 2013. 10. 27.]

helikopterek, a hadihajók, a tengeralattjárók, a rakéták és rakétavető, valamint a kézi lőfegyverek és a könnyűfegyverek kereskedelmére, viszont a lőszer kereskedelmét továbbra is a tagállamok szabályozási hatáskörébe utalja. A megállapodás szerint az azt aláíró tagállamok számára tilos a hagyományos fegyverek embargót sértő, hadi- és humanitárius jogokba ütköző, bűncselekményt elősegítő kereskedelme. Megköveteli továbbá a fegyverek feketepiaci kereskedelme elleni fellépést. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa által 1952-ben létrehozott Leszerelési Bizottság (UN Disarmament Commission – UNDC), és annak ügyintéző szerve (UN Office for Disarmament Affairs – UNODA) saját célkitűzései, valamint jelentős nemzetközi emberi jogi és békeszervezetek nyomására 2006-ban kezdte csak el az ATT előkészítését.

Magyarországon alapvetően *A haditechnikai termékek gyártásának és a haditechnikai szolgáltatások nyújtásának engedélyezéséről* szóló 2005. évi CXI. törvény, valamint az annak részletes szabályairól szóló 301/2005. (XII. 23.) kormányrendelet hivatott szabályozni a fegyvergyártást és kereskedelmet. 2012. január 1-jétől a haditechnikai eszközök és szolgáltatások kivitelének, behozatalának, transzferének és tranzitjának engedélyezéséről, valamint a vállalkozások tanúsításáról szóló 160/2011 (VIII.18.) Korm. rendelet lépett életbe.

Az engedélyezéssel összefüggő hatósági feladatokat a Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatal (MKEH) Haditechnikai és Exportellenőrzési Hatósága látja el. A hatóság feladatköre az alábbiakra terjed ki alapvetően:⁶

- hadiipari tevékenység engedélyezése, nemzeti felügyelete;
- haditechnikai külkereskedelem nemzeti felügyelete;
- kettős felhasználású termékek exportjának nemzeti felügyelete;
- Vegyifegyver Tilalmi Egyezmény⁷ betartásának nemzeti felügyelete;
- Biológiai- és Toxinfegyver Tilalmi Egyezmény⁸ betartásának nemzeti felügyelete.

A magyar hadiipart jelenleg több mint 350, különféle profilú, *NATO beszállításra alkalmas* minősítéssel rendelkező kis- és közepes méretű hazai gazdálkodó szervezet képviseli.⁹

A globális és regionális védelmi folyamatok nemzetközi monitoringja

A jelenlegi globális és regionális védelmi helyzetet illetően Ban Ki-moon ENSZ-főtitkár 2012. augusztus 30-án megjelent nyilatkozatában úgy fogalmazott, hogy a *„... világ túlfegyverezett és a béke alulfinanszírozott”*.¹⁰ Ennek a véleménynek a megalapozottságát erősíti az a tény, hogy az ENSZ 193 tagállamából 173 (89,6%) ország rendelkezik katonai kiadással. Ez a nagyon-nagyon magas arány egyértelmű bizonyítéka a nemzetközi és regionális védelempolitikai helyzet érzékenységének, amelyben a kívánt stabilitást jelenleg a szövetségi rendszerek jelentik.

⁶ Forrás: MKEH honlap (http://mkeh.gov.hu/haditechnika_2014. 02. 27.)

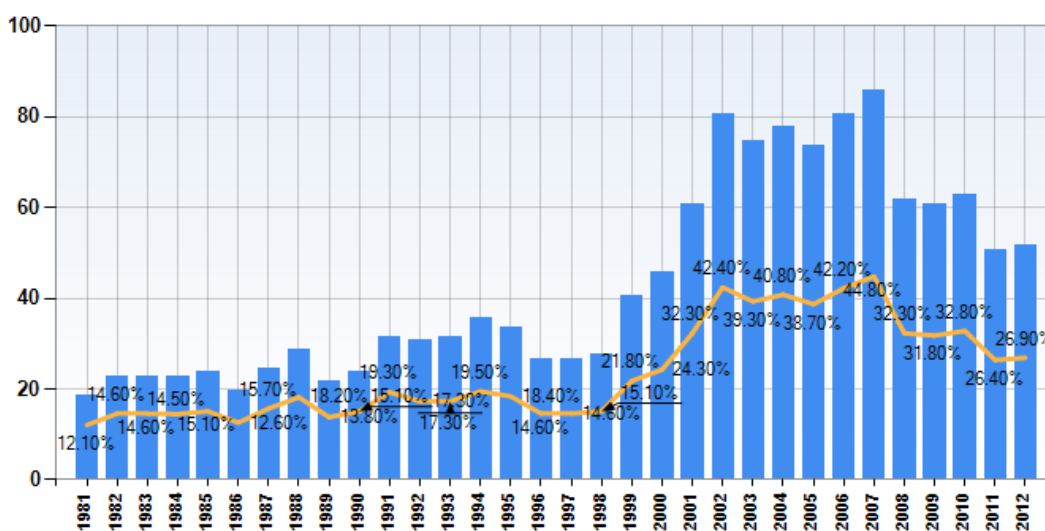
⁷ 1993. január 13-án aláírt, 1997. április 29-én életbelépett (jelenleg 190 tagországra kiterjedő) nemzetközi egyezmény.

⁸ Az ENSZ által 1971. december 10-én elfogadott egyezmény.

⁹ Forrás: http://www.natotender.gov.hu/aktualis_nato_beszallitoi_ceglista/ (2014. 02. 27.)

¹⁰ Forrás: UNODA honlap (<http://www.un.org/disarmament/update/20120830/> 2013. 10. 27.)

A védelmi kiadások mellett a hadiipar legális és illegális kereskedelmének megfelelő, objektív adatok rendelkezésre állásának elengedhetetlenül fontos szerepe van az ENSZ által végzett nemzetközi fegyverzetellenőrzésben. Az 1981-ben létrehozott szabványosított nyilvántartási informatikai rendszereszköz (United Nations Standardized Instrument for Reporting Military Expenditures) fejlesztésére a szervezet folyamatos felülvizsgálati programokat indít, amelyek következményeként javuló eredmények mutathatóak ki, főként az azt alkalmazó jelenlegi 126 tagország¹¹ számának, és a jelentések értékelhetősége tekintetében.

2. ábra

ENSZ tagállamok katonai kiadásokra vonatkozó jelentéseinek alakulása
1981 és 2012 között

(Forrás: <http://www.un-arm.org/MilEx/GlobalParticipation.aspx> [2013. 10. 27.]

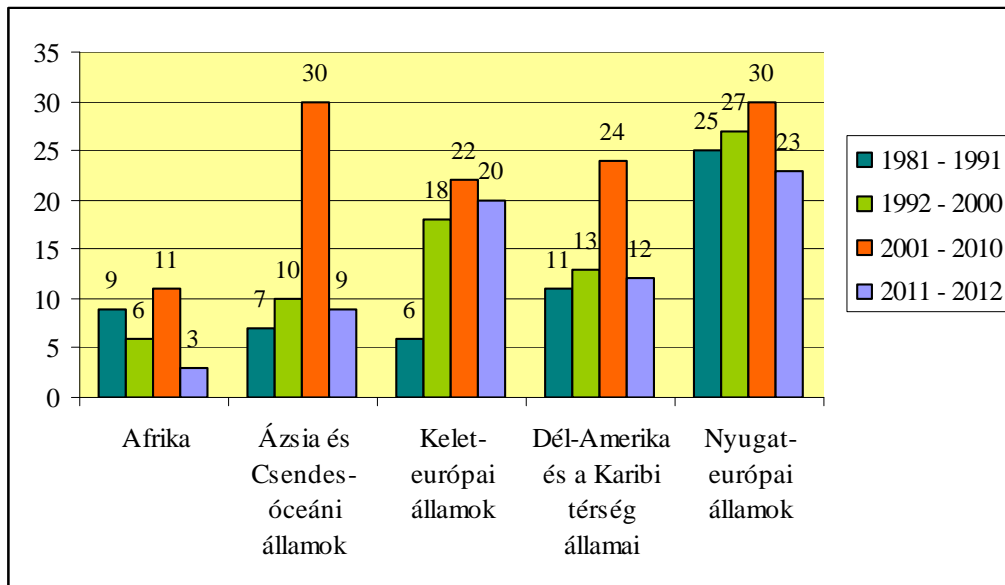
Az ENSZ, mint kizárólagosan elfogadott hivatalos nemzetközi szervezet, csak a hozzá beérkezett adatok, információk kezeléséért felelős. Mivel a tagállamok által elfogadott információs rendszer önkéntes, elvárás szintű, ebből adódóan a jelentések az elmúlt több mint 30 év távlatában hiányosnak mondhatóak (hitelesség, részletesség, rendszeresség, és főként az elfogadhatóak számának tekintetében). Erre vonatkozóan a 2. ábra statisztikai adatai adnak szemléltetést. Az elfogadott jelentések számának időszakos átlaga¹² (1981–1993 között 23, 1991–2000 között 32, 2001–2009 között 74) lassú fejlődést, változó tendenciákat, és jelenleg sem elfogadható arányt mutat.

A katonai kiadások regionális jelentési statisztikájából (3. ábra) kitűnik, hogy az európai régiók jelentéseinek száma nagyságrendekkel magasabb a többinél, miközben a fejlődő országok vannak leginkább lemaradva ezen a téren.

Az ENSZ leszerelési ügyekkel foglalkozó irodája katonai kiadásokra vonatkozó adatbázisának weboldalán található a hivatalos online jelentő felület (<http://www.un-arm.org/Milex/ReportingOnline.aspx>). A jelentést szabvány, egyszerűsített, valamint nemleges formátumokban lehet elkészíteni. Abban egy haderő fenntartási és rendeltetési feladatainak megfelelően szabványosított tételekhez tartozóan lehet megadni a különféle költségeket, a jelentés időpontját megelőző, lezárt évre vonatkozóan.

¹¹ Forrás: UNODA honlap (<http://www.un-arm.org/Milex/ReportingStatistics.aspx/> 2013. 10. 27.)

¹² Forrás: UNODA Occasional Papers No.20. (2010)

3. ábra

ENSZ tagállamok katonai kiadásokra vonatkozó regionális jelentései számának alakulása 1981 és 2012 között

(Forrás: <http://www.un-arm.org/MilEx/StatesRegionalGroups.aspx> [2013. 10. 27.]

Az ENSZ adatbázisai mellett további nemzetközi és nemzeti intézmények, non-profit szervezetek, mérvadó szaklapok is rendelkeznek globális védelmi adatokat tartalmazó különféle információs adatbázisokkal, átfogó elemzésekkel, amelyek közül a jelentősebbek az alábbiak:

- a Stockholmi Nemzetközi Békekutató Intézet (Stockholm International Peace Research Institute – SIPRI);
- a Nemzetközi Stratégiai Tanulmányok Intézete (International Institute for Strategic Studies – IISS), London;
- Nemzetközi és Fejlesztési Tanulmányok Intézete (Graduate Institute of International and Development Studies – IHEID), Genf
- az Amerikai Tudósok Szövetsége (Federation of American Scientists – FAS), Washington;
- Európai Védelmi Ügynökség (European Defence Agency – EDA), Brüsszel;
- Információ Kezelő Szolgáltatások (Information Handling Services – IHS), London;
- Gannett Kormányzati Média Rt. (Gannett Government Media Corporation – GGM), Springfield;
- Nemzeti Közszolgálati Egyetem Stratégiai Védelmi Kutató Központ – NKE SVKK, Budapest.

Mértékadó adatbázisok eltérő jellemzői, információs forrásai

A statisztikai mutatók helyes értékeléséhez szükséges megismerni az azok alapjául szolgáló főbb információk tartalmi meghatározásait, jellemző eltéréseit.

A SIPRI a fegyverkereskedelem nagyságrendi változásainak objektív elemzése érdekében kidolgozott egy saját trendindikátor értéket (Trend Indicator Value – TIV),

amely független a devizák árfolyamváltozásaitól és az eszközök tényleges kereskedelmi értékétől. Az elemzők az egyes fegyverfajtákhoz rendelt TIV-értéket a fegyverkereskedelmi adatbázisból vett átalányköltség (általában előállítási/felújítási költség) alapján számítják, figyelembe véve azok technikai állapotát is. A felújított eszközöket az új haditechnikai eszköz előállítási költségének 66%-ával, a használt fegyvereket pedig az újak 40%-os értékén veszi számításba.¹³

Az ENSZ-adatbázis 7 fő hagyományos haditechnikai eszköz kategóriát alkalmaz, amelyek külön-külön is széles spektrumot fednek le.¹⁴ Ezek a következők:

1. Lánctalpas vagy keres harcjármű.
2. Páncélozott szállító jármű.
3. Tüzérségi eszköz.
4. Harci repülő.
5. Harci helikopter.
6. Harci vízi jármű.
7. Hadászati-harcászati rakétarendszer.

A SIPRI hagyományos haditechnikai eszköz kategóriái:¹⁵

1. Légi jármű.
2. Légvédelmi rendszer.
3. Tengeralattjáró-elhárító rendszer.
4. Páncélozott jármű.
5. Tüzérségi eszköz.
6. Rakétatechnikai eszköz.
7. Passzív (például elektro-optika) és aktív (például radar) felderítő és tűzvezető rendszer.
8. Katonai műholdak.
9. Hadihajó.
10. Egyéb.

A két felsorolás kategóriáit összehasonlítva –, ha eltekintünk a magyar katonai terminológia diszkrétebb meghatározásaiból kiinduló fordítási nehézségek kisebb hibáitól, – egyértelműen látható, hogy a két szervezet adatbázisai egymástól lényegesen eltérő csoportosításokat használnak, így a sok esetben közel azonosnak tűnő elemzési eredményeikhez más-más úton jutnak el. A hasonló eredmények bizonyítják a szervezetek elemzési módszereinek alapvető helyességét, valamint az információk forrásaik megbízható minőségét.

A szervezetek mindenhol jelzik útmutatóikban, hogy a felsorolt kategóriák nem fedik le teljesen a hadiipari termékek igen széles skáláját, így a hadiipari szegmens tényleges kereskedelmi forgalmának értéke csak becsülhető.

A haditechnikai termékek jellege szerint felállított alapkategóriákból (hagyományos fegyverzet; tömegpusztító fegyverek; a polgári célra is alkalmazható ún. kettős felhasználású eszközök, valamint kapcsolódó technológiák) objektív okok miatt csak a már említett hagyományos fegyverek kategóriáját vehetjük alapul az elemzésekben, azt is igen számottevő hiányosságokkal.

Legnyilvánvalóbb példaként lehet felhozni a hagyományos fegyverek kereskedelmi trendjein belül a kézi- és könnyűfegyvereket, amelyeknek ráadásul az egyik legnagyobb az illegális piaca. Másik példaként a lőszeres és robbanóanyagok

¹³ Forrás: <http://www.sipri.org/databases/armstransfers/background> (2013. 10. 29.)

¹⁴ Forrás: <http://www.un-register.org/Background/Index.aspx> (2013. 10. 29.)

¹⁵ Forrás: <http://www.sipri.org/databases/armstransfers/background> (2013. 10. 29.)

adatbázisokból hiányzó kategóriáját lehet említeni,¹⁶ amely – könnyen beláthatóan – az előző példában említett kézi- és könnyűfegyver kereskedelemről nagyságrendekkel nagyobb értékű és hatású tételt képez. A teljes védelmi kiadás természetesen rengeteg más járulékos költségtényezőből tevődik össze, de azok a konkrét fegyverkezés szempontjából nem relevánsak.

Az elemzések tehát számos módszertani problémát vetnek fel, az alapdefinícióktól, kategorizálásoktól kezdve az információszolgáltatókkal való együttműködésig, felügyeletükig (amely kapcsolatot egyfajta objektivitással szemléltetnek is).

Alapvető információs források a védelmi iparról¹⁷

A globális és regionális biztonság, illetve a védelem elemzésével foglalkozó szervezetek adatbázisaik számára szinte minden lehetséges forrást felhasználnak, számításba véve azok megbízhatóságát. A forrásokkal szemben egyetlen közös kritériumot vesznek figyelembe: azok nyílt publikáltságát. Ennek alapján főként az alábbiak jellemzőek:

- monográfiák, éves referenciamunkák;
- ipari információk;
- televíziós közvetítések;
- internetes publikációk.

Számos kormányzati kiadvány is tartalmaz jelentős információkat. Például:

- védelempolitikai anyagok;
- az ENSZ hagyományos fegyver-nyilvántartási rendszere;
- a Pentagon államközi fegyverkereskedelmi információi;
- védelmi költségvetési- és egyéb parlamenti dokumentumok.

A leggyakrabban használt források a katonai témákra szakosodott kereskedelmi folyóiratok, valamint hivatalos kormányzati és ENSZ-kiadványok védelempolitikai elemzései.

A statisztikai adatok, elemzések általában az alábbi kérdésekre adhatnak választ:

- Kik az ellátók és vásárlók a főbb hagyományos fegyverek piacán?
- Jellemzően milyen fegyvereket exportálnak-importálnak?
- Hogyan változik a kapcsolat a különféle gyártók és vásárlók között az idők során?
- Honnan vásárolják fegyvereiket a konfliktusban lévő országok?
- Hogyan valósítják meg az egyes államok a fegyverexportjuk ellenőrzési szabályainak betartását?
- Hol számít potenciálisan destabilizálónak a fegyverek előfordulása?
- Milyen kapcsolat van a természeti erőforrásokhoz való hozzáférés, és a fegyverkereskedelem között?

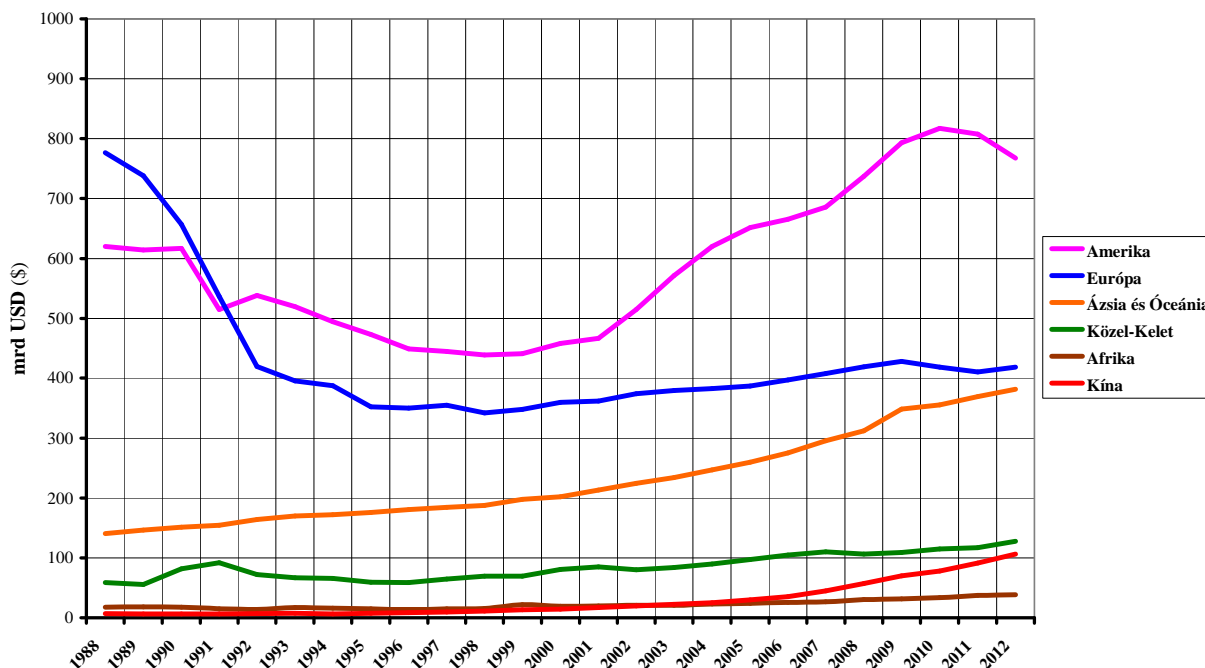
---

¹⁶ Ez alól kivételt képeznek egyes rakéta típusok.

¹⁷ Forrás: http://www.sipri.org/databases/armstransfers/background/background_default#Sources (2013. 10. 29.)

A globális és regionális védelmi folyamatok jellemzői

VÉDELMI KIADÁSOK 1988-2012

4. ábra

Regionális védelmi kiadások alakulása 1988–2012 között

(a http://www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database/milexdata1988-2012v2.xls/view/ adatainak felhasználásával a szerző saját összeállításával)

Védelmi kiadások alakulása

A regionális védelmi kiadások 1988–2012 közötti alakulásának grafikonján (4. ábra) egyértelműen látható, hogy a szocialista blokk feloszlását megelőző években Európában és Amerikában ugrásszerűen, majd az azt követő politikai átrendeződés évtizedében – Afrikát és Ázsiát kivéve – is folyamatosan csökkent a kiadások volumene. A regionális védelmi kiadásokat aztán újra határozott növekedés jellemezte (kiemelten Ázsiában).

Elgondolkodtató tény, hogy 135 ország globális védelmi kiadását az első 5 ország 62%-ban, az első 15 ország pedig majd 85%-ban fedi le (5. ábra). A nemzetközi médiában megjelent hírek alapján, a rangsor első öt országát követő 4-5 ország jelentős mértékben törekszik védelmi képességei növelésére, pozíciójának megtartása vagy attól jobb állapot elérése érdekében.

Rang	Ország	Millió USD (2012)	Total %-a
1	Egyesült Államok	682 478	39,94%
2	Kína	166 107	9,72%
3	Oroszország	90 749	5,31%
4	Franciaország	60 840	3,56%
5	Egyesült Királyság	59 271	3,47%
6	Japán	58 943	3,45%

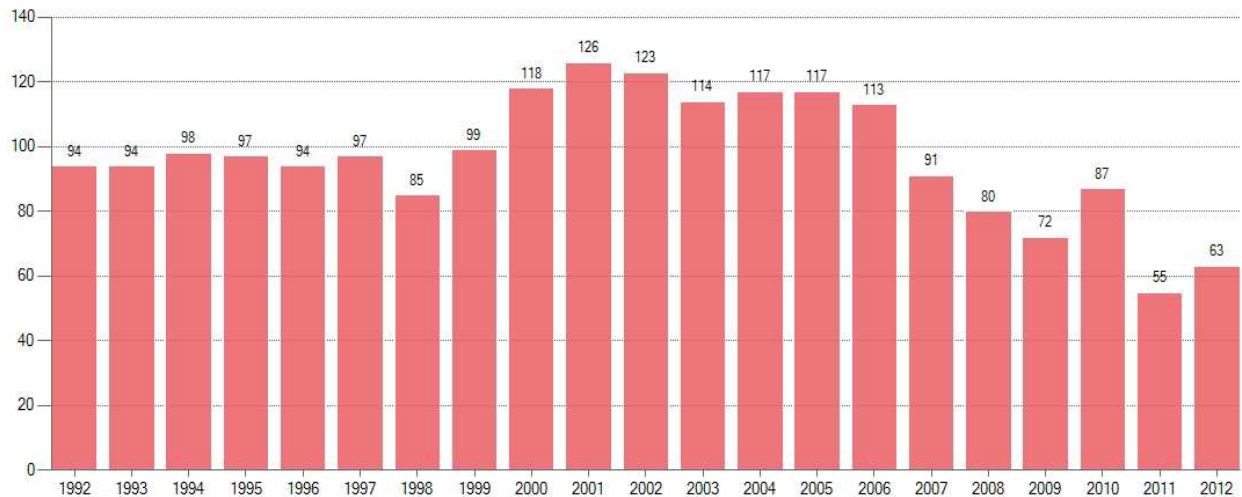
7	Szaúd-Arábia	56 724	3,32%
8	Németország	46 125	2,70%
9	India	45 785	2,68%
10	Brazília	34 004	1,99%
11	Olaszország	33 143	1,94%
12	Dél-Korea	31 660	1,85%
13	Ausztrália	26 158	1,53%
14	Kanada	22 547	1,32%
15	Törökország	18 184	1,06%
66	Magyarország	1 038	0,06%
Összesen		1 708 754	83,85 %

5. ábra
135 ország közül a 15 legnagyobb védelmi kiadása 2012-ben
(a <http://milexdata.sipri.org/files/?file=SIPRI+milex+data+1988-2012+v2.xlsx>
adatainak felhasználásával a szerző saját összeállítása)

Haditechnikai eszközök kereskedelmének alakulása, trendjei

Az UNODA másik adatbázisa a hagyományos fegyverek¹⁸ kereskedelmére vonatkozik, ahol a védelmi kiadások megadásához hasonlóan a haditechnikai eszközök kereskedelmi forgalmának export-import adatait lehet megadni egy kormányzati használatra biztosított online felület segítségével.¹⁹ További háttér-információk (például a jelenlegi haderők paraméterei, valamint egyéb fegyverkereskedelmi információk) megadására is van lehetőség.

Jelentések száma

6. ábra
ENSZ tagállamok fegyverkereskedelmi jelentései számának alakulása 1982–2012 között
(Forrás: <http://www.un-register.org/Statistics/Index.aspx> [letöltve: 2013. 10. 29.]

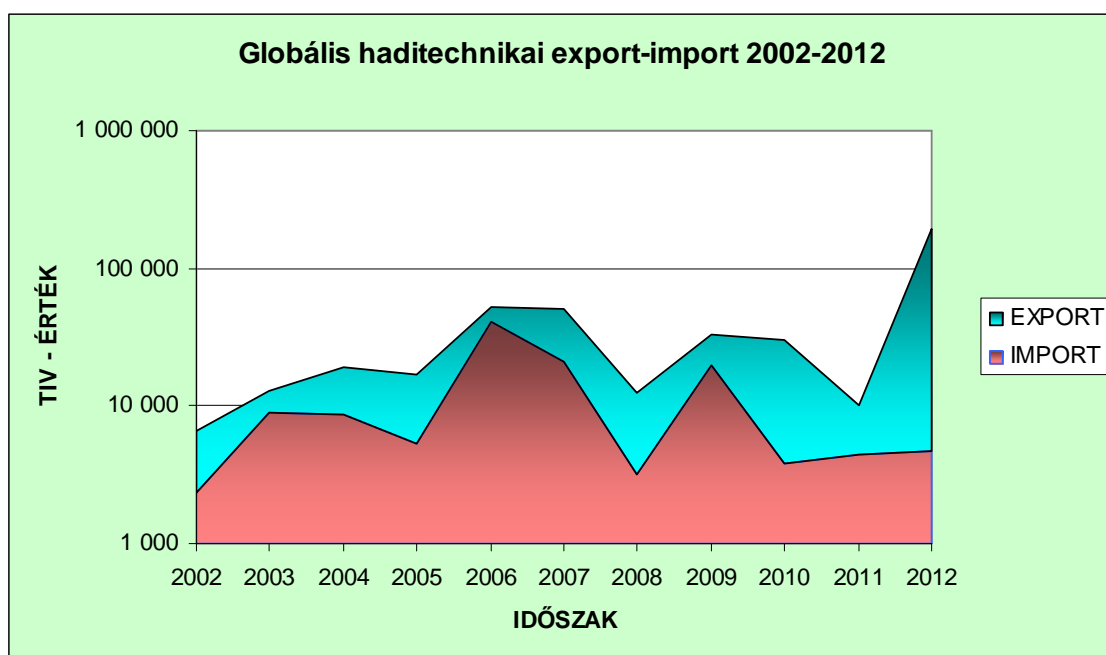
¹⁸ Hagyományos fegyverzet: a nem tömegpusztító (CBRN) fegyverzet.

¹⁹ Forrás: <http://www.un-register.org/HeavyWeapons/Index.aspx> (2013. 10. 29.)

A nemzetközi fegyverkereskedelem számos ország vezetése számára érzékeny téma. Azt diszkrétan kezelik, ezért nem jellemző a rendszeres, részletes és összevethető adatszolgáltatás az ENSZ számára. Mindazonáltal a jelentések számának a 6. ábrán látható alakulása az adott időszak katonapolitikai helyzetének ismeretében érthető meg igazán.

A hadiipari piacon – napjaink gazdaság-centrikus világa tendenciájaként tapasztalható racionális elvárásként – folyamatosan növekszik a kettős felhasználású (polgári életben is alkalmazható) termékek iránti igény. Ez a fontos szempont a magyar hadiipar újra fellendítését megcélzó, 2012. márciusban indított programban²⁰ is kiemelt szerepet kapott.

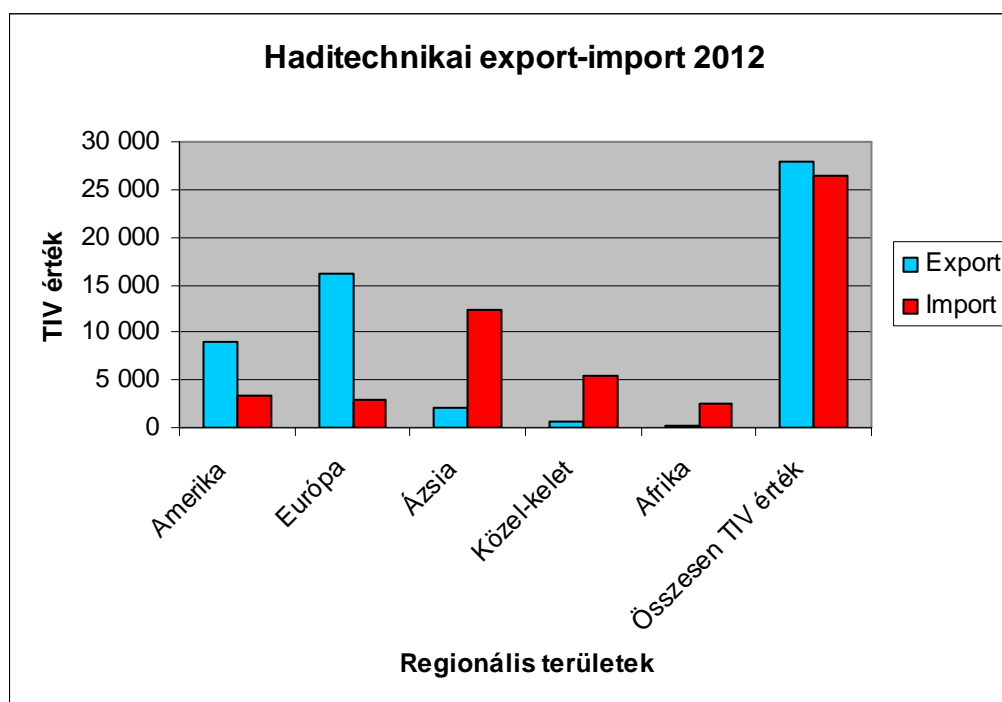
Az elmúlt 10 évet átfogó, valamint a 2012 évre vonatkozó (l. 7. és 8. ábrák) összegzett globális export-import adatok alakulásán egyértelműen látszik, hogy az export és import trendek egymással közel teljesen szinkronban vannak.

7. ábra

Főbb hagyományos fegyverzet nemzetközi kereskedelmi trendje 2002–2012 között
(a <http://www.un-register.org/Statistics/Index.aspx> (2013. 10. 29.)
adatainak felhasználásával a szerző saját összeállítása)

²⁰ HADIK - terv (Hadfelszerelési és Iparkorszerűsítési Terv)

8. ábra

A haditechnika-kereskedelem regionális alakulása 2012-ben
(a <http://portal.sipri.org/publications/pages/common/cross-search>
adatainak felhasználásával a szerző saját összeállítása)

A világ első öt exportőréből négy (l. 9. ábra), az első négy legnagyobb védelmi kiadással rendelkező ország is egyben. Figyelemre méltó tény, hogy az első öt hadiipari szuperhatalom a globális export 74%-át, míg az első tíz közel 90%-át produkáta az adott időszakban.

Rangsor	Exportőr	Globális részesedés (%)	Importőr	Globális részesedés (%)
1.	Egyesült Államok	30	India	12
2.	Oroszország	26	Kína	6
3.	Németország	7	Pakisztán	5
4.	Franciaország	6	Dél-Korea	5
5.	Kína	5	Szingapúr	4
6.	Egyesült Királyság	4	Algéria	4
7.	Spanyolország	3	Ausztrália	4
8.	Olaszország	2	Egyesült Államok	4
9.	Ukrajna	2	Egyesült Arab Emírségek	3
10.	Izrael	2	Szaúd-Arábia	3
	Összesen	87%	Összesen	50%

9. ábra

A 10 legnagyobb hadiipari exportőr- és importőr ország 2008 és 2012 között
(A szerző saját összeállítása a SIPRI Yearbook Summaries [2013] adatai alapján)

Rangsor	Ország	Vállalatok száma	Összes eladás 2011-ben (millió USD)	Összes %-a
1	USA	47	266 980	57,3%
2	GBR	10	46 390	10,0%
3	FRA	11	33 020	7,1%
4	ITA	8	24 490	5,3%
5	EU	2	20 560	4,4%
6	RUS	8	17 970	3,9%
7	JPN	5	9 790	2,1%
8	GER	4	8 180	1,8%
9	ISR	3	7 120	1,5%
10	ESP	3	6 300	1,4%
11	IND	3	5 750	1,2%
12	KOR	4	4 400	0,9%
13	AUS	4	3 980	0,9%
14	SWE	1	3 080	0,7%
15	SIN	1	1 900	0,4%
16	NOR	1	1 440	0,3%
17	SUI	1	1 040	0,2%
18	CAN	1	900	0,2%
19	BRA	1	860	0,2%
20	TUR	1	850	0,2%
21	FIN	1	770	0,2%
Összesen		120	465 770	100,0%

10. ábra

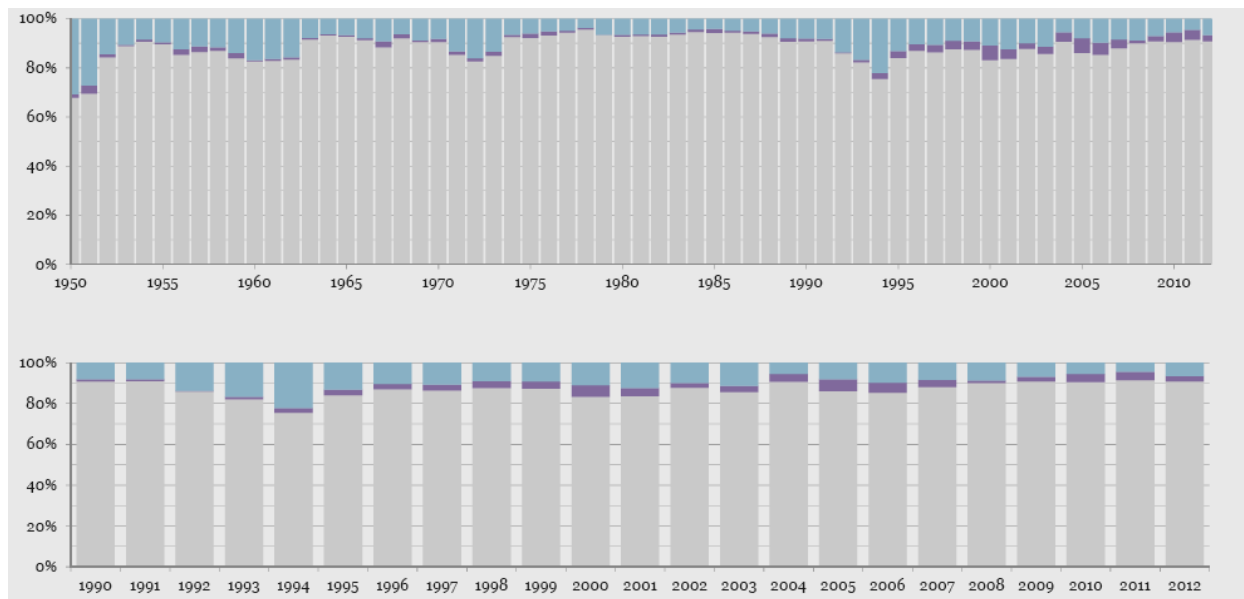
A főbb hadiipari exportőr országok 2011-ben
(a szerző saját összeállítása a SIPRI adatbázis alapján

<http://www.sipri.org/research/armaments/production/Top100> Letöltve: 2013.10.29.])

A 2008–2012 közötti időszak vezető exportőreinek listáját továbbra is az Egyesült Államok vezeti Oroszországot, Németországot, Franciaországot, Kínát és Nagy-Britanniát megelőzve (9. ábra). Az exportőrök táborában kevesen vannak, ami meghatározó előállítói potenciált jelent.²¹ Az import oldalán hasonló a helyzet: az összimport 32 %-át lebonyolító öt legnagyobb vásárló ázsiai ország, közülük négy, a 15 legnagyobb védelmi kiadású ország listáján van (Pakisztán a kivétel). A vásárlásokat – a gazdasági tényezők figyelembe vétele mellett – alapvetően a regionális, és szövetségi kapcsolatok határozzák meg. Így például az importot vezető India főként Oroszországtól vásárolt, míg például Pakisztán alapvetően Kínától és az Egyesült Államoktól szerzett be eszközöket.

A világ 120 legnagyobb hadiipari terméket gyártó-forgalmazó vállalata (adatok hiányában Kína kivételével) 2011. évi hadiexport táblázatának tényszerű adatait tovább összegezgetve, újabb sokatmondó „részeredményeket” nyerhetünk ki abból (10. ábra). Az első 3 ország a 2011. évi globális export 74%-át, az első 10 pedig 94,6%-át produkálta. A teljes export 31,8%-át Európa, 57,3%-át az Egyesült Államok bonyolította le. Ez lényegesen jobbnak mondható az elmúlt időszakok átlagaitól, tehát növekedett a kereslet, így az általa generált kínálat is, amely elmondható a 2012-es évre is, azaz az ágazat növekvő fázisban van.

²¹ Az első 5 ország birtokolja a globális export háromnegyedét.

ÚJ FELÚJÍTOTT FELESLEG

11. ábra

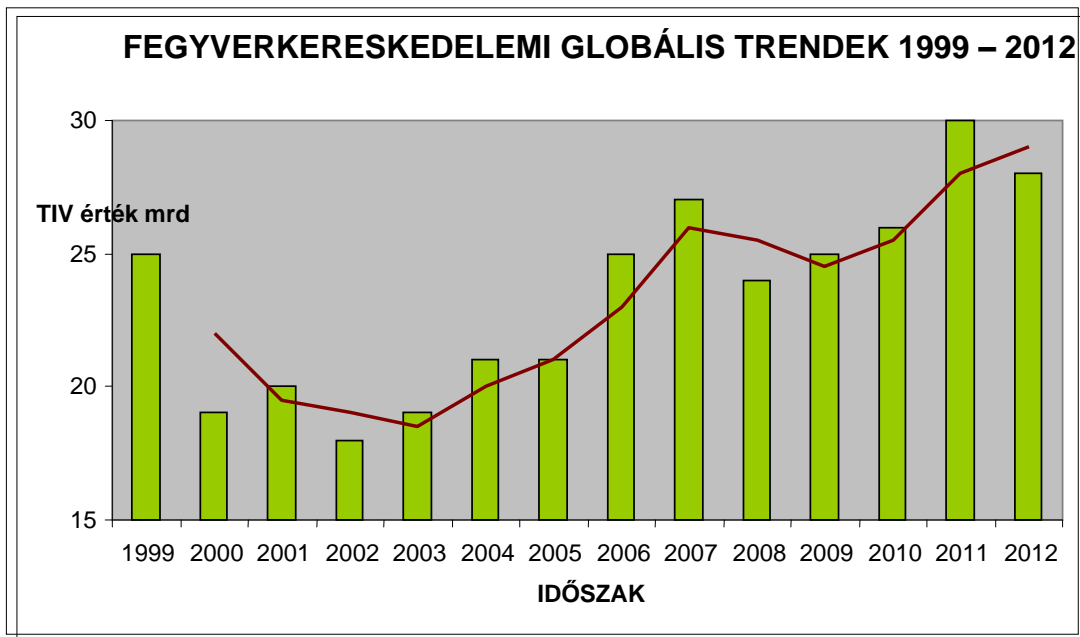
A globálisan exportált hadiipari termékek jellemző állapota.

A felső grafikon az 1950 és 2010, az alsó grafikon az 1990 és 2012 közötti adatokat mutatja.

(Forrás: SIPRI adatbázis

[<http://www.sipri.org/research/armaments/transfers/measuring/recent-trends-in-arms-transfers>
Letöltve: 2013. 10. 29.]

A 11. ábra grafikonja alapján megállapítható, hogy a haditechnikai eszközök állapota szerint vizsgált kereskedelmi forgalomban határozottan logikus, kb. 10 évenkénti periodicitás tapasztalható. Egy ciklus kezdeti fázisában magas az újonnan beszerzett termékek aránya, majd azt követően csökken a feleslegként eladottak aránya, valamint növekszik a felújítások száma, a ciklus végére pedig a feleslegként eladottak aránya nő a legjobban. A tapasztalt ciklikusság értelmezhetően normálisnak mondható, mivel a legjelentősebb technikai eszközök átlagban vett szükséges fejlesztési periódusával esik egybe, és jól nyomon követhető a II. világháborút követő évektől indulóan, a hidegháborús éveken át, egészen napjainkig.

12. ábra

A hagyományos fegyverkereskedelem globális trendjei 1999–2012 között

Megjegyzés: az oszlopok az adott év összesített értékét, míg a trendvonal az 5 éves időszakok mozgó átlagát mutatja a SIPRI TIV trendindikátora alapján.

(A szerző saját összeállítása a <http://portal.sipri.org/publications/> [2013. 10. 29.] adatainak felhasználásával)

A SIPRI fegyverkereskedelmi trendelemzése alapján, a 2003–2007 közötti időszakhoz képest 17%-kal növekedett a fegyverek kereskedelmi forgalma a 2008–2012 közötti időszakban, a globális gazdasági- és pénzügyi válság fékező hatása ellenére is (12. ábra).

A 13. ábrán a fentebb említett kereskedelmi forgalomnövekedést produkáló hadiipari óriásvállalatok alapadatai tekinthetők meg. A 9. és a 10. ábrákon bemutatott vezető exportőr országok ismerete előrevetíti az USA hadiipari dominanciáját, valamint az Európai Unió jelenlétét is az élmezőnyben.

Rang	Vállalat	Ország	Alkalmazottak száma (fő)	Katonai célú értékesítés (%)	Katonai értékesítés (millió USD)	Profit (millió USD)
1	Lockheed Martin	USA	123 000	78	36 270	2 655
2	Boeing	USA	171 700	46	31 830	4 018
3	BAE Systems	GBR	93 500	94	29 150	2 349
4	General Dynamics	USA	95 100	73	23 760	2 526
5	Raytheon	USA	71 000	90	22 470	1 896
6	Northrop Grumman	USA	72 500	81	21 390	2 118
7	EADS	EU	133 120	24	16 390	1 442
8	Finmeccanica	ITA	70 470	60	14 560	3 206
9	L-3 Communications	USA	61 000	83	12 520	956
10	United Technologies	USA	199 900	20	11 640	5 347

13. ábra

A világ 10 legnagyobb hadiipari vállalata 2011-ben

(A szerző saját összeállítása a [SIPRI adatbázis alapján](#))

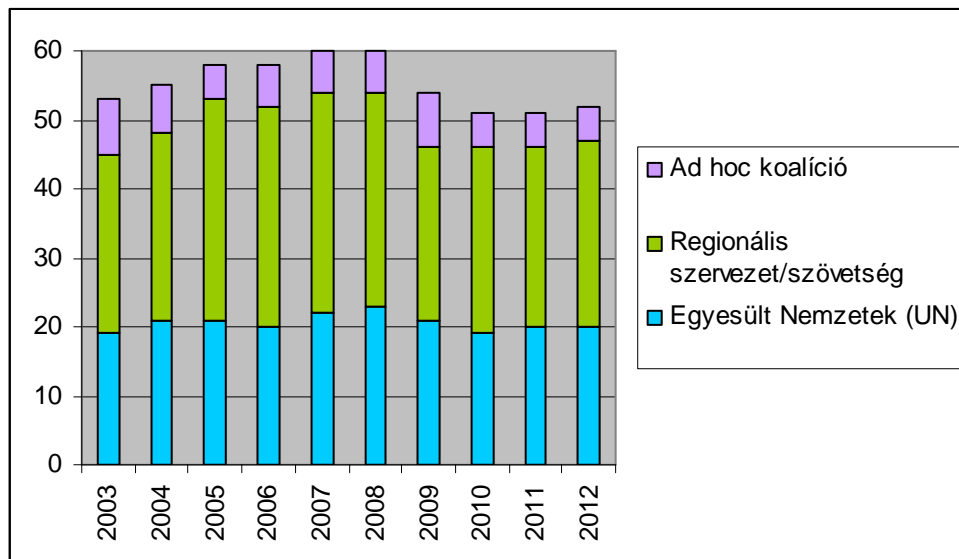

Fegyveres konfliktusok globális helyzete²²

14. ábra

Fegyveres konfliktusok számának alakulása a Földön 2002–2011 között

15. ábra

Nemzetközi békeműveletek számának alakulás 2003–2012 között
(a szerző saját összeállítása)

A konfliktusok helyszíneit a nemzetközi közösségek azonnali fegyverembargókkal szankcionálják:

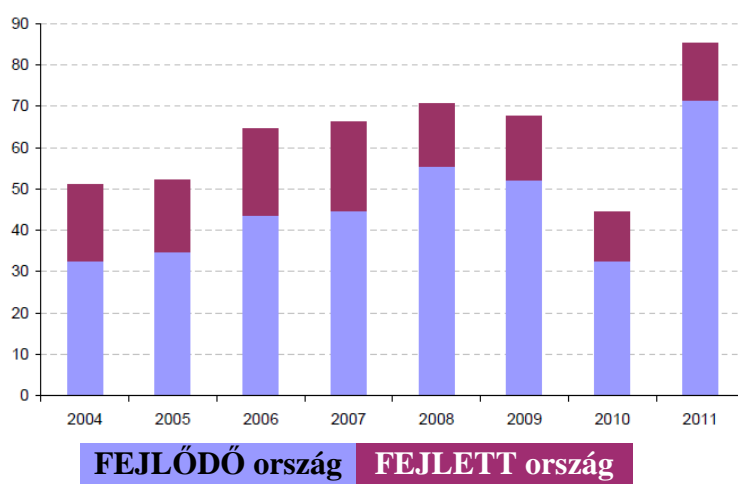
- ENSZ: Al-Kaida és az azzal összefüggésbe hozható egyének és szervezetek, Kongó, Elefántcsontpart, Eritrea, Irán, Irak, Észak-Korea, Libanon, Libéria, Líbia, Szomália, Szudán (Dárfur), Tálibok (összesen: 13).
- Európai Unió: Al-Kaida és az azzal összefüggésbe hozható egyének és szervezetek, Kongó, Elefántcsontpart, Eritrea, Irak, Irán, Észak-Korea, Libanon, Libéria, Líbia, Szomália, Szudán (Dárfur), Belorusszia, Kína, Mianmar, Dél-Szudán, Szíria, Zimbabwe (összesen: 19).
- Nyugat Afrikai Államok Gazdasági Közössége: Guinea (összesen: 1).

²² Forrás: SIPRI Yearbook Summaries (2013)

- Arab Liga: Szíria (összesen: 1).

Összegzés

A bevezetőben felvetett kérdés (Miért fegyverkezik az emberiség?) megválaszolásához a fegyverek adás-vétele kapcsán a ki–mikor–mennyi fegyvert adott el/vásárolt kérdések statisztikai alapadataira helyeztem a hangsúlyt. Így az olvasóra az esetleges további kutakodáshoz a mit–miért részletkérdések megválaszolása marad, amelyhez védelempolitikai elemzések nyújthatnak segítséget. Ehhez a nem könnyű feladathoz kiindulásként a 16. ábrán látható grafikon is felhasználható, amely a fegyverkereskedelem alapvető célcsoportjait, és az oda irányuló forgalom utóbbi évekbeli nagyságrendjét mutatja be.

16. ábra

Fejlődő és fejlett országokba irányuló fegyverkereskedelem alakulása
2004–2011 között (milliárd USD, 2011-es árfolyamon)

A bemutatott globális haditechnikai export-import trendek, valamint konfliktushelyzet-grafikonok alapján, összegzésképpen megállapítható, hogy azok (hibáik ellenére) alkalmasak a hagyományos fegyverek kereskedelme alakulásának követésére, a tendenciák megállapítására. Segítségükkel, valamint az egyes államok hadseregei technikai eszközei állapotának, az ország politikai célkitűzéseinek és gazdasági helyzetének ismeretében nagy valószínűséggel előre jelezhető haditechnikai fejlesztéseik iránya és mértéke.

Az ENSZ információs adatbázisai elengedhetetlenül fontos szerepet töltenek be a nemzetközi biztonság és bizalom erősítésében. A folyamatban kulcsszerepe van az érintett tagországok által rendszeresen biztosított, korrekt információknak. A rendszer további fejlesztéséhez elengedhetetlenül szükséges az annak alapját képező nemzetközi megállapodások, tilalmi egyezmények bővítése, a hadi arzenált teljesen lefedő fogalmi kategóriák pontosítása, meghatározása.

A minél teljesebb körű szabályozás, az adatok, statisztikák, elemzések transzparenciája, elérhetősége következtében hatékonyabban redukálhatóak a bizalomvesztés miatt kialakult feszültségek, valamint a terrorizmus melegágyát képező illegális fegyverkereskedelem visszaszorításában is további sikereket lehet

elérni. Mindazonáltal a bizalom erősödésével a politika egyre kevésbé álcázhatja védelminek az esetleges gazdasági érdekeit.

Az erőszak erőszakot szül – tartja a közmondás. És amíg erőszak van a Földön, addig jövőnk bizonytalan.

FELHASZNÁLT IRODALOM

N. Rózsa Erzsébet – Péczeli Anna: Egy békésebb világ eszközei. Fegyverzetellenőrzés, leszerelés és non-prolifерáció. Budapest, 2013. Osiris Kiadó, pp. 15–16. ISBN 978 963 389 949 9.

Promoting Further Openness and Transparency in Military Matters. UNODA Occasional Papers, No. 20, United Nations, New York, NOVEMBER 2010. pp.8–9.

(<http://www.un-arm.org/MilEx/Publications.aspx> [letöltve: 2013. 10. 27.]

SIPRI Yearbook Summaries 2013, Stockholm International Peace Research Institute, Stockholm, 2013. pp. 3–20.

(<http://www.sipri.org/yearbook/2013/files/SIPRIYB13Summary.pdf> [letöltve: 2013. 10. 27.]

Csiki Tamás: A hagyományos fegyverek kereskedelmének nemzetközi trendjei, NKE STRATÉGIAI VÉDELMI KUTATÓKÖZPONT, Elemzések – 2012/19. Budapest, pp. 6–7. ISSN 2063-4862.

([http://hhk.uni-](http://hhk.uni-nke.hu/downloads/kozpontok/svkk/Elemzesek/2012/SVKK_Elemzesek_2012_19.pdf)

[nke.hu/downloads/kozpontok/svkk/Elemzesek/2012/SVKK_Elemzesek_2012_19.pdf](http://hhk.uni-nke.hu/downloads/kozpontok/svkk/Elemzesek/2012/SVKK_Elemzesek_2012_19.pdf) [letöltve: 2013. 10. 27.]

Paul Holtom, Mark Bromley, Pieter D. Wezeman and Siemon T. Wezeman: Trends in international arms transfers 2012, SIPRI Fact Sheet, Stockholm, 2013. p.1. (<http://books.sipri.org/files/FS/SIPRIFS1303.pdf> [letöltve: 2013. 10. 27.]

Richard F. Grimmet – Paul K. Kerr: Conventional arms transfers to developing nations, 2004–2011. CRS Report for Congress, August 24 2012. p. 23. (<http://www.fas.org/sgp/crs/weapons/R42678.pdf> [letöltve: 2013. 10. 27.]